

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال هفتم، شماره سوم (پیاپی ۲۵)، پاییز ۱۳۹۷

شاپای چاپی ۲۳۲۲-۲۱۳۱ شاپای الکترونیکی ۴۷۶X-۲۵۸۸

<http://serd.khu.ac.ir>

صفحات ۲۲۳-۲۰۹

نقش عوامل کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی خانوارهای روستایی شهرستان کنارک

مهیم شیهمکی تاش؛ هیأت علمی دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.
عبدالعزیز ولی نفس*؛ کارشناس ارشد مدیریت کارآفرینی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.
ابوبکر رئیس؛ کارشناس ارشد مدیریت کارآفرینی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۳۹۷/۰۶/۱۷

دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۲/۲۴

چکیده

این مطالعه عوامل مؤثر بر کارآفرینی غیرکشاورزی را در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان شناسایی و رتبه‌بندی می‌کند. تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و به لحاظ روش انجام تحقیق توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری در این پژوهش، سرپرستان خانوار روستاهای بخش زراباد از توابع شهرستان کنارک می‌باشند. برای تحلیل یافته‌های پژوهش از آزمون T-test تک نمونه‌ای و آزمون کای اسکور استفاده شده است. یافته‌های تحقیق مؤید آن است که از بین عوامل اجتماعی کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان، شاخص سرمایه‌های اجتماعی با میانگین ۴/۵ بیشترین تأثیر را دارد؛ و از میان عوامل اقتصادی، کیفیت اشتغال با میانگین ۳/۳۸ بیشترین تأثیر را در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان دارد؛ و همچنین از بین عوامل محیطی کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان شاخص کیفیت مسکن با میانگین ۳/۲۵ بیشترین تأثیر را دارد؛ و از بین عوامل اجتماعی، اقتصادی و محیطی مؤثر بر کارآفرینی غیرکشاورزی عوامل اجتماعی با میانگین ۳/۲۵ بیشترین تأثیر را در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان دارد.

واژگان کلیدی: کارآفرینی روستایی، کارآفرینی غیرکشاورزی، کیفیت زندگی، شهرستان کنارک.

* valinafs93@gmail.com

(۱) مقدمه

شالوده اقتصاد روستا و فلسفه ماندگاری روستائیان در این مکان‌ها بر فعالیت در بخش کشاورزی استوار است؛ اما در کشورهای در حال توسعه، مانند ایران، راندمان تولیدات در بخش کشاورزی به دلیل پایین بودن سطح تکنولوژی، بهره‌وری زمین و نیروی کار محدود بوده و در نتیجه مازاد روستایی غالباً ناکافی است؛ بدین ترتیب این فرآیند از یک‌سو به صورت جابجایی فضایی- مکانی ساکنان روستایی از روستاها به شهرها و از سوی دیگر به شکل انتقال فعالیت از بخش کشاورزی به سایر بخش‌ها (صنعت و خدمات) ظاهر می‌گردد به طوری که نسبت جمعیت روستایی کشورمان از ۶۸/۸ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۳۱/۵۴ درصد در سال ۱۳۹۵ تنزل یافته و درصد سهم اشتغال در بخش کشاورزی مناطق روستایی نیز از ۵۹/۲ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۵۴/۷ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است (سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵-۱۳۵۵). برای مقابله با این‌گونه پیامدهای نامطلوب، یکی از سیاست‌های مهمی که از سوی دولت در قالب برنامه‌های عمران روستایی تدوین شده است، سیاست تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی که موجب افزایش انعطاف‌پذیری و کاهش آسیب‌پذیری در مناطق روستایی می‌گردد (سجاسی‌قیداری و همکاران، ۱۳۹۷؛ ۱). برنامه چهارم بعد از انقلاب نیز توجه به متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی در مناطق روستایی با تأکید بر توسعه بخش‌های غیرکشاورزی را یکی از برنامه‌های مهم خود قرار داده است (اسناد ملی توسعه برنامه چهارم، ۱۳۸۵: ۶۹). از این‌رو، برای غلبه بر مسائل اقتصادی- اجتماعی پیش روی جوامع روستایی در چند دهه اخیر رویکرد کارآفرینی به‌عنوان یکی از راهبردهای مهم توسعه روستایی مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گرفته است (Chowdhury, 2007: 240).

به طوری که از دیدگاه اغلب صاحب‌نظران، این راهبرد به‌عنوان موتور رشد و توسعه اقتصادی روستایی معرفی شده و عامل مؤثری در متحول‌سازی و پویایی اقتصاد محلی به شمار می‌آید (Guroi & et, al, 2008: 25-38). از این‌رو، کارآفرینی روستایی، راهکاری جدید در نظریه‌های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی جهت کاهش شکاف شهر- روستا، ایجاد تعادل اقتصادی- اجتماعی و ابزاری مهم در رسیدن به توسعه پایدار است (رکن‌الدین افتخاری و سجاسی، ۱۳۸۹: ۱۶). بخش عمده فعالیت زراعت در گذشته، کشاورزی و باغداری بوده و علاوه بر تأمین نیازهای خود به صدور محصولات زراعی و باغی به داخل استان سیستان و بلوچستان و استان‌های هم‌جوار اقدام می‌کردند. در چند ساله اخیر به واسطه خشک‌سالی- های پی‌درپی و طولانی و برداشت بیش از حد آب‌های زیرزمینی بخش کشاورزی منطقه با وضعیت بحرانی روبرو شده است. همچنین مشکل اشتغال و کار جوانان یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های مسئولین محلی است. با وجود این شرایط، ایجاد اشتغال‌زایی جدید و خلاقانه در بخش غیرکشاورزی و همچنین ایجاد مشاغل کوچک و بنگاه‌های متوسط و کوچک به‌منظور خروج از اقتصاد تک‌محصولی و رسیدن به نتایج مطلوب اقتصادی و اجتماعی ضرورت پیدا کرده است. لذا ماهیت شکل‌گیری فعالیت‌های غیر زراعی ذکر شده در مناطق روستایی

کشور از یک سو و فرصت‌شناسی صاحبان کسب‌وکارها از سوی دیگر، نشان‌دهنده رویکرد کارآفرینی روستایی می‌باشد که اثرات متفاوتی در زمینه کیفیت زندگی روستائیان به جهت افزایش درآمدها، ایجاد اشتغال، بهره‌گیری مناسب از منابع روستایی داشته که نتیجه آن می‌تواند بهبود کیفیت زندگی روستائیان باشد که مصداق‌هایی از آن نیز در روستاهای منطقه زرآباد قابل مشاهده می‌باشد. بر این اساس هدف اساسی تحقیق، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان در بخش زرآباد می‌باشد تا از این طریق مشخص شود بیش‌ترین اثرگذاری فعالیت‌های کارآفرینانه غیرکشاورزی در کدام بعد و جنبه از زندگی روستائیان می‌باشد و همچنین با شناسایی و رتبه‌بندی آن‌ها بتوان زمینه‌هایی را برای ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان ایجاد نمود.

۲) مبانی نظری

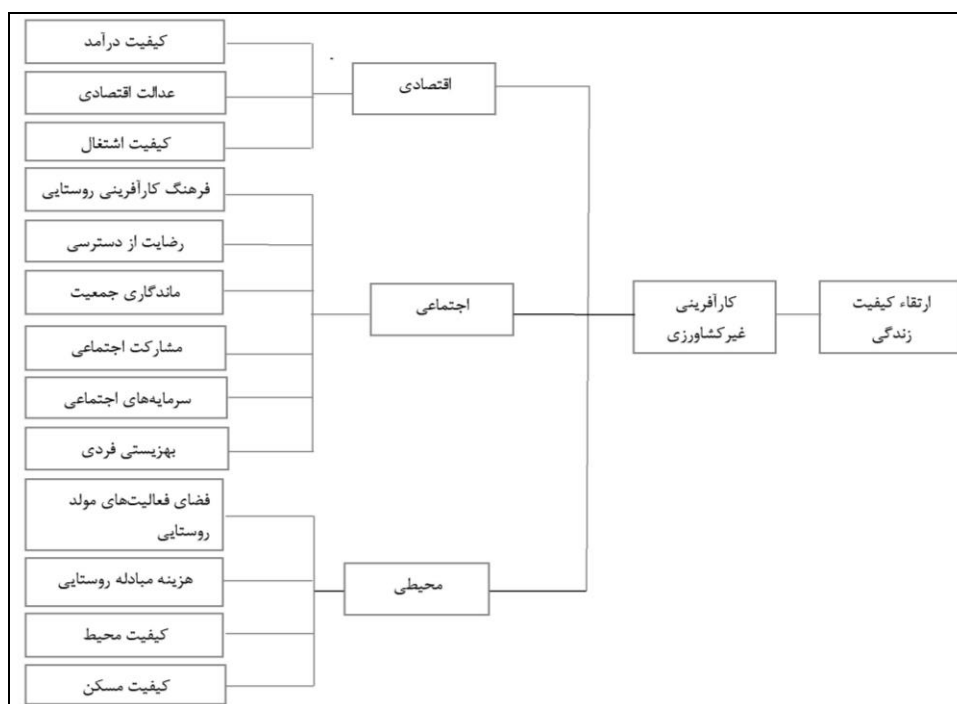
امروزه، کارآفرینی روستایی به‌عنوان ابزاری کارآمد برای زمینه‌سازی، به‌منظور نیل به توسعه اقتصادی-اجتماعی از طریق ایجاد سرمایه و توزیع متعادل آن در سطح منطقه، ایجاد فرصت‌های اشتغال و درآمد، بهبود استانداردهای زندگی و خوداتکایی ملی نگریسته می‌شود (Saxena, 2012: 25-26). به طوری که این اقدامات در مقیاس کوچک به ایجاد زمینه‌های کارآفرینی مبتنی بر توسعه ظرفیت‌های محلی، تحرک بخشی و ایجاد انگیزه بین بهره‌برداران و در نهایت زمینه‌سازی برای خودباوری از طریق توانمندسازی به‌عنوان موتور محرک توسعه محلی عمل می‌نماید (Gurol & et, al, 2008:25-38). به عبارت دیگر، کارآفرینی در مناطق روستایی ترکیب منحصربه‌فردی از منابع موجود در داخل و یا خارج از بخش کشاورزی را نشان می‌دهد که تمرکز عمده آن بر روی تأمین زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری است که می‌تواند به کاهش شکاف توسعه اقتصادی بین نواحی شهری و روستایی، تسریع رشد اقتصادی در نواحی روستایی از طریق ایجاد زمینه‌های مناسب برای فرصت‌های اشتغال‌زایی و کاهش شکاف‌های دسترسی به منابع و تلاش برای مرتفع ساختن نیازهای جامعه کمک کند (کاظمی‌راد و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵).

در رویکردهای جدید توسعه روستایی، به کارآفرینی به‌عنوان عنصری ضروری برای رشد اقتصادی و افزایش بهره‌وری جوامع روستایی نگریسته شده است (Sherief, 2005: 4) که تلاش می‌کند تا با برطرف ساختن موانع موجود در مدیریت عوامل تولید و افزایش سرمایه‌گذاری در آن زمینه راه را برای تلاش خلاقانه گروه‌های پیشرو به‌عنوان پایه و اساس توسعه جامعه محلی مهیا سازد (Matondi, 2013: 85) و از طریق تحقق توسعه ظرفیت‌های محلی و توانمندسازی جامعه، فرآیند توسعه درونزای روستایی را با بهره‌گیری از نقش تسهیل‌گری عوامل بیرونی تقویت کند (نجارزاده و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۶۱). از دیدگاه برخی از محققان، کارآفرینی روستایی فرآیند پویای ایجاد ارزش افزوده تعریف می‌شود که توسط افرادی با خصیصه ریسک‌پذیری بالا و پیشرو در کاربرد نوآوری و بر اساس نفع شخصی حاصل می‌شود (Tariq Khan, 2012: 15).

بر این اساس، رشد و توسعه کارآفرینی غیرکشاورزی در روستاها، می‌تواند باعث ایجاد تغییرات عمیقی در بسیاری از شاخص‌ها و ابعاد اقتصادی، اجتماعی، محیطی جوامع روستایی شده و درنهایت کیفیت زندگی روستاییان را دچار تغییر و تحول نماید. باید توجه داشت که کیفیت زندگی یک مفهوم ذهنی و چندبعدی است و آن را می‌توان ادراک افراد از موقعیت خود در زندگی در زمینه فرهنگی و ارزشی که در آن زندگی می‌کنند و در ارتباط با اهداف، انتظارات و استانداردهای آن‌ها دانست (Nillson et, al, 2006: 121) و ممکن است دو جنبه عینی و ذهنی پیدا کند که در جنبه عینی، شاخص‌هایی مانند تولید اقتصادی، نرخ باسواد، انتظار از زندگی یا دیگر داده‌ها را می‌توان بدون ارزشیابی ذهنی افراد سنجید؛ جنبه ذهنی عبارت است از کیفیت زندگی متکی بر ابزار پیمایش و مصاحبه برای به دست آوردن ارزیابی پاسخگویان از تجارب زندگی خود در قالب گزارش شخصی از رضایت‌مندی، شادی، رفاه یا چیزهایی شبیه به آن. کیفیت زندگی از طریق اقدامات و فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی متعددی می‌تواند دچار تغییر شود (فرجی سبکبار و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۹؛ رضوانی و همکاران، ۱۳۸۷). بر این اساس انجام هرگونه فعالیت‌های توسعه در مناطق روستایی، امکان تغییر در شرایط زندگی را در روستاها فراهم می‌سازد. یکی از فعالیت‌های توسعه مربوط به فعالیت‌های کارآفرینانه در بخش غیرکشاورزی می‌باشد که نقش آن در کیفیت زندگی (عینی و ذهنی) از طریق شاخص‌هایی همچون ایجاد اشتغال، افزایش درآمد، کاهش مهاجرت، بهبود دسترسی و زیرساخت‌ها قابل اندازه‌گیری می‌باشد. کارآفرینی از جنبه‌های گوناگون کیفیت زندگی را تغییر و تحول بخشیده و از آنجا که هدف از توسعه نیز بهبود بخشیدن به کیفیت زندگی افراد است، پرداختن به مسئله ارتباط کارآفرینی و کیفیت زندگی ضروری می‌نماید. مطالعاتی که تاکنون در زمینه کارآفرینی و کیفیت زندگی روستائیان صورت گرفته به‌طور خلاصه تشریح می‌گردد؛ شاهرخی ساردو و نوری پور (۱۳۹۴)، مقاله‌ای تحت عنوان بررسی وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در مراکز دهستان‌های شهرستان جیرفت انجام دادند؛ نتایج نشان داد که شاخص امنیت اجتماعی در رتبه اول و شاخص درآمد در رتبه آخر قرار دارد. سجاسی قیداری و همکاران (۱۳۹۴)، مقاله‌ای با عنوان نقش کارآفرینی در فعالیت‌های غیرکشاورزی در کیفیت زندگی روستائیان انجام دادند نتایج پژوهش نشان داد که کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی تأثیرات مثبت و معناداری را در مؤلفه‌های هر سه بعد اقتصادی، اجتماعی و محیطی کیفیت زندگی دارد. قمبرعلی و همکاران (۱۳۹۳)، در مطالعه خود با عنوان حمایت‌های ضروری در جهت توسعه کارآفرینی روستایی به این نتایج دست یافتند که اگر دولت کارآفرینان را حمایت مالی کند، روند پیشرفت فعالیت‌ها با سرعت بیشتری انجام می‌شود و بسیاری از گره‌های موجود در راه کارآفرینان باز خواهد شد. راهبردهای دولت می‌تواند منجر به ایجاد محیط مناسب کسب‌وکار شود و انواع خدمات حمایتی و زیرساخت‌های مورد نیاز جهت توسعه کارآفرینی باید فراهم شود. در مقاله دیگری غفاری و همکاران (۱۳۹۰)، با عنوان بررسی رابطه بین صنعت و کیفیت زندگی انجام دادند، نتایج نشان داد توسعه

روستایی از طریق صنعتی شدن و با هدف بهبود کیفیت زندگی روستائیان، باید از طریق رشد صنایعی تحقق یابد که با نیازهای بومی منطقه سازگار است و حداکثر مشارکت روستائیان را در زمینه‌های مختلف داشته باشد. هم‌چنین، غنیان و همکاران (۱۳۹۰)، در مطالعه ارزیابی فضای کارآفرینی در گردشگری روستایی نتیجه گرفتند، عواملی چون علاقه‌مندی به تأسیس بنگاه‌های اقتصادی مرتبط با گردشگری، تأسیس و گسترش شبکه‌های تولیدی محلی بین صاحبان کسب‌وکار و وجود امنیت مناسب در سطح منطقه برای کارآفرینان و گردشگران از دیدگاه مردم محلی، در قیاس با دیگر عوامل مرتبط با فضای کارآفرینی، جایگاه و اهمیت بالاتری دارد. وانگ و همکاران (۲۰۱۵)، در تحقیق نقش سواد سلامت زنان روستایی چین بر بهبود کیفیت زندگی مرتبط با سلامت آن‌ها به نتایجی دست یافتند که کیفیت زندگی مرتبط با سلامت زنان روستایی که تحصیلات و سواد سلامت بالاتری داشتند، به طور معناداری بیشتر از زنان روستایی بود که تحصیلات و سواد سلامتشان پایین بود. یی و همکاران (۲۰۱۴)، در مقاله‌ای با عنوان کیفیت زندگی مرتبط با سلامت و عوامل مؤثر بر آن بین زنان روستایی محروم در منطقه لیویانگ چین، بالا بودن سن افراد، پایین بودن سطح تحصیلات، بیکاری، وضعیت بد سلامت فیزیکی، پایین بودن سطح درآمد ماهانه و فقدان حمایت‌های اجتماعی، از عوامل مهم تأثیرگذار بر پایین بودن سطح کیفیت زندگی مرتبط با سلامت زنان در منطقه مطالعه شده بود. هم‌چنین ایمداشولی (۲۰۱۲)، به تجزیه و تحلیل جذابیت‌های مناطق روستایی بر اساس مدل فرآیند کارآفرینی پرداخته- اندو در نهایت فرصت‌ها و چالش‌های موجود در این حوزه را مورد کشف و شناسایی قرار داده‌اند.

مدل مفهومی عوامل مؤثر بر کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان در شکل (۱) ارائه شده است. در طراحی این مدل، سعی شده است که از ادبیات تحقیق و هم‌چنین مدل‌های موجود در زمینه کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی کمک گرفته شود. بر اساس مطالعات گذشته و جمع‌آوری نظرات سرپرستان خانوار سه عامل کلیدی مؤثر بر کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان شناسایی گردید.

شکل شماره (۱) مدل مفهومی تحقیق

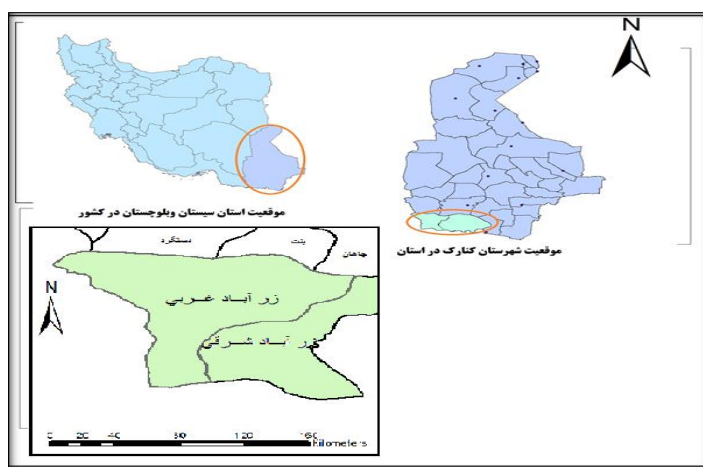
منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

۳ روش تحقیق

هدف تحقیق حاضر، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر کارآفرینی غیر کشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان می‌باشد. این تحقیق از حیث ماهیت و روش، به دلیل اینکه به توصیف منظم و نظام‌دار وضعیت فعلی می‌پردازد و ویژگی‌ها و عوامل مؤثر را مطالعه و در صورت لزوم پارامترهای مؤثر بر کارآفرینی غیر کشاورزی را بررسی می‌کند توصیفی-تحلیلی است و از لحاظ هدف به این دلیل که نتایج این تحقیق می‌تواند در توسعه کارآفرینی غیر کشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان در منطقه مورد مطالعه مؤثر باشد، کاربردی محسوب می‌شود. واحد تحلیل در این پژوهش سرپرست خانوارهای غیرکشاورز می‌باشد که به نوعی در فعالیت‌های غیرکشاورزی خلاقانه در محدوده روستاهای مورد مطالعه فعالیت داشته‌اند. ارزش‌گذاری داده‌ها با استفاده از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت انجام شد. جامعه آماری در این پژوهش، سرپرستان خانوار روستاهای بخش زرآباد از توابع شهرستان کنارک می‌باشند که به صوت تصادفی طبقه‌ای ۸۰۰ نفر از سرپرستان خانوار به عنوان جامعه آماری انتخاب شدند و با استفاده از فرمول کوکران ۲۶۰ نفر از سرپرستان خانوارهای غیرکشاورز با محوریت تکمیل پرسشنامه توسط سرپرست خانوار به عنوان نمونه انتخاب گردیدند. برای گردآوری داده‌ها ابتدا با استفاده از کتاب‌ها، مقالات، اسناد، مدارک موجود و مصاحبه با سرپرستان خانوارها، در نهایت برای نهایی شدن عوامل مؤثر بر کارآفرینی غیرکشاورزی از روش دلفی استفاده شده و

فهرستی از عوامل تأثیرگذار بر کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی شناسایی گردید سپس با تلفیق و انطباق عوامل شناسایی شده در مجموع ۳ دسته عوامل مؤثر بر کارآفرینی غیرکشاورزی شناسایی و دسته‌بندی گردید. سپس با تدوین پرسشنامه بر اساس نتایج به دست آمده در مرحله شناسایی عوامل مؤثر، دیدگاه‌های خانوارها در زمینه عوامل و متغیرهای مؤثر بر کارآفرینی غیرکشاورزی منطقه گردآوری گردید. به منظور بررسی روایی ابزار تحقیق، از نظرات چند تن از کارشناسان و متخصصین غیرکشاورزی بخش زرآباد استفاده شد و برای سنجش پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ، با تأکید بر همسانی درونی داده‌ها استفاده شد که بر اساس ضریب کل ۰/۷۸۳، محاسبه شده، دارای پایایی قابل قبولی است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار Spss استفاده گردید. برای تحلیل یافته‌های پژوهش از آزمون T-test تک نمونه‌ای و آزمون کای اسکور استفاده شده است.

بخش زرآباد، واقع در شهرستان کنارک، در منتهی‌الیه جنوب غربی استان سیستان و بلوچستان، با جمعیت حدود ۲۱ هزار نفر و وسعت ۳ هزار و ۸۰۰ کیلومتر مربع و دارا بودن ۷۵ کیلومتر مرز آبی با دریای عمان در فاصله ۱۷۰ کیلومتری مرکز شهرستان کنارک و مرکز شهرستان جاسک در مسیر محور مواصلاتی ترانزیتی کنارک به جاسک، ضمن قرار گرفتن در شاهراه اقتصادی محور شرق مسیر اتصال دو بندر مهم و استراتژیک چابهار و بندرعباس و نزدیک‌ترین نقطه استان سیستان و بلوچستان به تنگه استراتژیک هرمز نیز می‌باشد. بخش زرآباد و یا همان «هندوستان کوچک»، دارای آب‌وهوای گرم و مرطوب بوده و در اوج گرمای تابستان به علت وزش بادهای موسمی «مونسون» معتدل و گرم‌ترین نقطه کشور در زمستان است؛ بنابراین، شرایط مناسبی برای توسعه فعالیت‌های غیرکشاورزی و فعالیت وابسته به آن می‌باشد که می‌توان با شناسایی فرصت‌ها، اشتغال‌زایی را در روستاهای بخش زرآباد بیش از پیش توسعه داد.

شکل شماره (۲) موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه بخش زرآباد

متبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

(۴) یافته‌های تحقیق

مطابق با اطلاعات جدول (۱) از لحاظ جنسیت مردان با ۹۷/۳ درصد بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند. سن بیشتر پاسخگویان بین ۳۰ تا ۴۰ سال است. از نظر تحصیلات بیشترین تعداد پاسخگویان را افراد دارای تحصیلات لیسانس با ۳۹/۶ درصد و کمترین تعداد را افراد دارای تحصیلات فوق لیسانس با ۸/۱ درصد به خود اختصاص داده‌اند.

جدول شماره (۱) توزیع فراوانی مشخصات عمومی نمونه‌های آماری

مؤلفه‌ها	فراوانی		درصد فراوانی
جنس	مرد	۲۵۳	۹۷/۳
	زن	۷	۲/۷
سن	۲۰ تا ۳۰ سال	۲۹	۱۱/۲
	۳۰ تا ۴۰ سال	۱۳۱	۵۰/۴
	۴۰ تا ۵۰ سال	۷۱	۲۷/۳
	بالتر از ۵۰ سال	۲۹	۱۱/۲
تحصیلات	دیپلم	۲۱	۸/۱
	فوق دیپلم	۹۰	۳۴/۶
	لیسانس	۱۰۳	۳۹/۶
	فوق لیسانس و بالاتر	۴۶	۱۷/۷

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

همان‌طور که در جدول (۲) مشاهده می‌شود برای اولویت‌بندی عوامل اجتماعی کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان از شاخص‌های رضایت از دسترسی، ماندگاری جمعیت، مشارکت اجتماعی، سرمایه‌گذاری اجتماعی و بهزیستی فردی استفاده شد: داده‌ها نشان می‌دهد که از بین گویه‌های رضایت از دسترسی، رضایت از میزان دسترسی به مراکز آموزشی و فرهنگی با میانگین ۳/۰۹، از بین گویه‌های ماندگاری جمعیت، انگیزه ماندگاری جوانان در روستا با میانگین ۲/۶۰، از بین گویه‌های مشارکت اجتماعی، میزان مشارکت جوانان در مشاغل غیر زراعی با میانگین ۲/۶۲، از بین گویه‌های سرمایه‌های اجتماعی، میزان اعتماد به اطرافیان در محیط کار و زندگی با میانگین ۴/۷۹ و از بین گویه‌های بهزیستی فردی، امیدواری به بهبود کیفیت زندگی در روستا با میانگین ۴/۷۴ بیش‌ترین تأثیر را در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان دارند. همچنین با توجه به جدول (۲) از بین شاخص‌های اجتماعی، شاخص سرمایه‌های اجتماعی با میانگین ۴/۵ بیش‌ترین تأثیر را در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان دارد. با توجه به نتایج به دست آمده منطقه مورد مطالعه از لحاظ موقعیت اجتماعی و از نظر شاخص‌های مرتبط با آن از وضعیت مناسبی برخوردار است به طوری که کارآفرینی غیرزراعی در منطقه باعث شده است تا کیفیت زندگی اجتماعی مردم، وضعیت رو به رشدی داشته باشد و مشارکت اجتماعی افراد

سبب شده است که افراد با همکاری یکدیگر اقدام به راه‌اندازی مشاغل غیرکشاورزی نمایند مانند برخی از کارآفرینی‌ها که نیاز به مشارکت بخش خانگی مثل تولید و بسته‌بندی محصولات است.

جدول شماره (۲) نتایج آزمون کای اسکور برای عوامل اجتماعی کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی

روستائیان

مقدار آماره کای اسکور	میانگین رتبه‌ها برحسب متغیر	میانگین رتبه‌ها برحسب گویه	درجه آزادی	سطح معناداری	تعداد	عوامل اجتماعی	
۴/۲۴۱	۳	۲/۹۰	۳	/.۰۰۰	۲۶۰	رضایت از میزان دسترسی به آب آشامیدنی سالم	رضایت از دسترسی‌ها
		۲/۹۷	۳	/.۰۰۰	۲۶۰	رضایت از میزان دسترسی به جایگاه توزیع مواد سوختی	
		۳/۰۶	۳	/.۰۰۰	۲۶۰	رضایت از میزان دسترسی به خدمات مالی و اعتباری	
		۳/۰۹	۳	/.۰۰۰	۲۶۰	رضایت از میزان دسترسی به مراکز آموزشی و فرهنگی	
۴/۷۰	۲/۳	۲/۱۰	۲	/.۰۰۱	۲۶۰	تمایل به ماندگاری سرپرست خانوار در روستا	ماندگاری
		۲/۲۰	۲	/.۰۰۱	۲۶۰	میزان تمایل به ماندگاری زنان در روستا	
		۲/۶۰	۲	/.۰۰۱	۲۶۰	انگیزه ماندگاری جوانان در روستا	
۱۱/۲۶	۲/۴۶	۲/۵۳	۳	/.۰۰۱	۲۶۰	میزان مشارکت زنان در مشاغل غیر زراعی	مشارکت اجتماعی
		۲/۶۲	۳	/.۰۰۱	۲۶۰	میزان مشارکت جوانان در مشاغل غیر زراعی	
		۲/۴۷	۳	/.۰۰۱	۲۶۰	میزان مشارکت اهالی روستا در کارگروهی	
		۲/۲۵	۳	/.۰۰۱	۲۶۰	مشارکت در فعالیتهای فرهنگی و اجتماعی	
۲۳/۷۵	۴/۵	۴/۷۹	۷	/.۰۰۱	۲۶۰	میزان اعتماد به اطرافیان در محیط کار و زندگی	سرمایه‌های اجتماعی
		۴/۶۰	۷	/.۰۰۱	۲۶۰	میزان روابط راحت و صمیمانه با دیگران	
		۴/۷۲	۷	/.۰۰۱	۲۶۰	جلسات منظم برای حل مشکلات و مسائل روستا	
		۴/۳۷	۷	/.۰۰۱	۲۶۰	همکاری اهالی روستا در موقع نیاز به آن‌ها	
		۴/۱۸	۷	/.۰۰۱	۲۶۰	همبستگی بین مردم روستا	
		۴/۳۰	۷	/.۰۰۱	۲۶۰	صداقت و روراستی اهالی روستا	
		۴/۳۷	۷	/.۰۰۱	۲۶۰	ارزش قائل شدن اهالی روستا برای جایگاه اجتماعی	
۲۵/۷۵	۴	۳/۳۰	۶	/.۰۰۰	۲۶۰	احساس سلامتی و تندرستی	بهبودی فردی
		۴/۰۳	۶	/.۰۰۰	۲۶۰	احساس آرامش روحی و روانی	
		۳/۹۳	۶	/.۰۰۰	۲۶۰	احساس امنیت در روستا	
		۳/۶۷	۶	/.۰۰۰	۲۶۰	امید به آینده	
		۳/۷۰	۶	/.۰۰۰	۲۶۰	توانایی تأمین نیازهای اساسی خانوار	
		۴/۷۴	۶	/.۰۰۰	۲۶۰	امیدواری به بهبود کیفیت زندگی در روستا	
		۴/۶۴	۶	/.۰۰۰	۲۶۰	احساس شادکامی و سرزندگی	
-	۳/۲۵	مجموع					

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

همان‌طور که در جدول (۳) مشاهده می‌شود برای اولویت‌بندی عوامل اقتصادی کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان از سه شاخص کیفیت درآمد، عدالت اقتصادی و کیفیت اشتغال استفاده

شد از نتایج به دست آمده می توان دریافت که از بین گویه های کیفیت درآمد، میزان درآمد در برابر افزایش رفاه با میانگین ۳/۷۰، از بین گویه های عدالت اقتصادی، کالاهای مصرفی بادوام (ماشین لباسشویی، رایانه شخصی و...) با میانگین ۳/۱۸ و از بین گویه های کیفیت اشتغال، احساس رضایت از شغل با توجه به توانایی های خود با میانگین ۳/۷۵ بیشترین تأثیر را در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان دارند و همان طوری که در جدول (۳) ملاحظه می شود از بین شاخص های اقتصادی کارآفرینی غیرکشاورزی، شاخص کیفیت اشتغال بیشترین تأثیر را در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان دارد. با توجه به نتایج بدست آمده، می توان بیان کرد که عدم موفقیت بخش کشاورزی و موقعیت استراتژیک منطقه مورد مطالعه از حیث اقتصادی، هم چون صنایع کارگاهی، بستری مناسب را جهت کارآفرینی های غیرزرعی فراهم کرده است. همچنین موقعیت جغرافیای بخش زرآباد و وجود مناطق گردشگری و تفریحی باعث ایجاد اشتغال زایی و درآمد در منطقه می شوند.

جدول شماره (۳) نتایج آزمون کای اسکور برای عوامل اقتصادی کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی

روستائیان

مقدار آماره کای اسکور	میانگین رتبه ها بر حسب متغیر	میانگین رتبه ها بر حسب گویه	درجه آزادی	سطح معناداری	تعداد	عوامل اقتصادی	
۵/۵۵	۳/۲۵	۳۰/۹۳۰	۴	.۰۰۰	۲۶۰	متوسط درآمد	کیفیت درآمد
		۳/۰۹	۴	.۰۰۰	۲۶۰	میزان درآمد در مقایسه با سایر هزینه های زندگی	
		۳/۷۰	۴	.۰۰۰	۲۶۰	میزان درآمد در برابر افزایش رفاه	
		۳/۲۵	۴	.۰۰۰	۲۶۰	میزان رضایت از درآمد	
		۲/۹۵	۴	.۰۰۰	۲۶۰	میزان رضایت از درآمد زنان شاغل در روستا	
۱۴/۸۶	۳	۳/۰۱	۴	.۰۰۱	۲۶۰	محرومیت زدایی ناشی از فعالیت های شغلی در روستا	عدالت اقتصادی
		۳/۰۳	۴	.۰۰۱	۲۶۰	توزیع متعادل درآمد	
		۳/۱۸	۴	.۰۰۱	۲۶۰	کالاهای مصرفی بادوام (ماشین لباسشویی، رایانه)	
		۳/۰۳	۴	.۰۰۱	۲۶۰	کیفیت کالاهای مصرفی و نیازمندی های روزانه	
		۲/۷۵	۴	.۰۰۱	۲۶۰	قدرت خرید مردم روستا	
۳۳/۳۷	۳/۳۸	۳/۱۵	۵	.۰۰۰	۲۶۰	رضایت از محیط کاری	کیفیت اشتغال
		۳/۷۵	۵	.۰۰۰	۲۶۰	احساس رضایت از شغل با توجه به توانایی ها	
		۳/۵۴	۵	.۰۰۰	۲۶۰	میزان اطمینان در برابر از دست ندادن شغل فعلی	
		۳/۶۲۲	۵	.۰۰۰	۲۶۰	مزایای کاری مانند بیمه بازنشستگی	
		۳/۶۸	۵	.۰۰۰	۲۶۰	دسترسی به شغل مناسب برای زنان در روستا	
		۲/۹۵	۵	.۰۰۰	۲۶۰	افزایش جمعیت روستا به دلیل دستیابی به شغل مناسب	
-	۳/۲۱				مجموع		

همان‌طور که در جدول (۴) مشاهده می‌شود برای اولویت‌بندی عوامل محیطی کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان از شاخص‌های کیفیت محیط و کیفیت مسکن استفاده شد یافته‌ها نشان می‌دهد که از بین گویه‌های کیفیت محیط، کاهش آلودگی منابع آب با میانگین ۳/۸۴ و از بین گویه‌های کیفیت مسکن، وام مسکن (برای ساخت‌وساز و...) با میانگین ۳/۸۶ بیش‌ترین تأثیر را در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان دارند و همان‌طوری که در جدول (۴) مشاهده می‌شود از بین شاخص‌های محیطی کارآفرینی غیر کشاورزی، شاخص کیفیت مسکن بیش‌ترین تأثیر را در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان دارد. نتایج نشان می‌دهد که شرایط محیطی منطقه مورد مطالعه، روند رو به رشدی داشته است و بخش اقتصادی و اجتماعی در شرایط محیطی منطقه تأثیر به‌سزایی دارند که در شرایط محیطی ایجاد فضای سبز علاوه بر فضاهای طبیعی، نیاز گردشگران و اهالی روستایی است که ایجاد آن در محیط زندگی تأثیر بسزایی خواهد داشت. هم‌چنین روستاها از نظر شرایط محیطی دارای فضای آرام و آب‌وهوای مناسب می‌باشند بنابراین از وجود صنایع کارگاهی در روستاها به دلیل ایجاد مزاحمت‌ها و آلودگی صوتی و محیطی کاسته شود.

جدول شماره (۴) نتایج آزمون کای اسکور برای عوامل محیطی کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی

روستائیان

مقدار آماره کای اسکور	میانگین رتبه‌ها برحسب متغیر	میانگین رتبه‌ها برحسب گویه	درجه آزادی	سطح معناداری	تعداد	عوامل محیطی	
۱۷/۷۵	۳/۲۰	۳/۸۴	۴	/.۰۰۱	۲۶۰	کاهش آلودگی منابع آب	کیفیت محیط
		۳/۰۴	۴	/.۰۰۱	۲۶۰	کاهش آلودگی هوا	
		۲/۸۴	۴	/.۰۰۱	۲۶۰	کاهش آلودگی صوتی	
		۳/۰۲	۴	/.۰۰۱	۲۶۰	از بین رفتن مناظر طبیعی روستا	
		۳/۲۷	۴	/.۰۰۱	۲۶۰	ایجاد فضای سبز در روستا	
۱۷/۷۵	۳/۲۰	۲/۸۴	۴	/.۰۰۱	۲۶۰	کاهش آلودگی صوتی	کیفیت محیط
		۳/۰۲	۴	/.۰۰۱	۲۶۰	از بین رفتن مناظر طبیعی روستا	
		۳/۲۷	۴	/.۰۰۱	۲۶۰	ایجاد فضای سبز در روستا	
۷/۱۷	۳/۲۵	۳/۴۰	۴	/.۰۰۰	۲۶۰	وجود خانه‌های نوساز و بادوام	کیفیت مسکن
		۲/۹۰	۴	/.۰۰۰	۲۶۰	به کارگیری مواد و مصالح مقاوم در ساخت واحدهای مسکونی	
		۳/۰۵	۴	/.۰۰۰	۲۶۰	میزان رضایت‌مندی از شرایط واحد سکونت	
		۳/۰۴	۴	/.۰۰۰	۲۶۰	کیفیت تسهیلات داخل خانه	
		۳/۸۶	۴	/.۰۰۰	۲۶۰	وام مسکن (برای ساخت‌وساز و...)	
۳/۲۲		مجموع					

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

در این قسمت عوامل مؤثر کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان بخش زرآباد با استفاده از آزمون t تک نمونه‌ای مورد تحلیل قرار گرفته است.

جدول شماره (۵) نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای برای عوامل اجتماعی کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی

روستائیان

ابعاد	t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین‌ها	تفاوت در سطح فاصله اطمینان ۹۵٪	
					پایین‌ترین	بالا‌ترین
رضایت از دسترسی‌ها	۱۵/۳۹۴	۲۵۹	۰/۰۰۰	۳/۲۴۶۱۵	۲/۸۳۰۹	۳/۶۶۱۴
ماندگاری جمعیت	۴۲/۶۱۴	۲۵۹	۰/۰۰۰	۳/۳۷۴۳۶	۳/۲۱۸۴	۳/۵۶۰۳
مشارکت اجتماعی	۱۷/۱۵۲	۲۵۹	۰/۰۰۰	۳/۶۳۹۴۲	۳/۲۲۱۶	۴/۰۵۷۳
سرمایه‌های اجتماعی	۵۷/۱۵۷	۲۵۹	۰/۰۰۰	۳/۰۵۵۲۹	۲/۹۵۰۰	۳/۱۶۰۶
بهبودی فردی	۵۹/۸۹۲	۲۵۹	۰/۰۰۰	۳/۱۹۷۷۱	۳/۰۹۲۶	۳/۳۰۲۸
کل	۴۲/۷۵۹	۲۵۹	۰/۰۰۰	۳/۳۰۲۵۹	۳/۱۵۰۵	۳/۴۵۴۷

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

با توجه به نتایج آزمون t تک نمونه‌ای همان‌طور که در جدول (۵) مشاهده می‌شود سطح معناداری برای تمام گویه‌های اجتماعی ۰/۰۰۰ به دست آمده که از سطح معناداری استاندارد (۰/۰۵) کمتر می‌باشد؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که با احتمال ۹۵ درصد از نظر پاسخ‌دهندگان، عوامل اجتماعی کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان تأثیر معنی‌داری دارند. با توجه به نتایج، کارآفرینان غیرکشاورز معتقدند که کارآفرینی غیرزراعی موجب بالا رفتن انگیزه ماندگاری در روستاها و همچنین رضایت از کیفیت زیرساخت‌های ارتباطی شده است.

جدول شماره (۶) نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای برای عوامل اقتصادی کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی

روستائیان

ابعاد	t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین‌ها	تفاوت در سطح فاصله اطمینان ۹۵٪	
					پایین‌ترین	بالا‌ترین
کیفیت درآمد	۵۷۰/۴۲	۲۵۹	۰/۰۰۰	۳/۲۹۳۸۵	۳/۱۴۱۵	۳/۴۴۶۲
عدالت اقتصادی	۴۴/۰۷۰	۲۵۹	۰/۰۰۰	۳/۲۳۹۲۳	۳/۰۹۴۵	۳/۳۸۴۰
کیفیت اشتغال	۴۳/۵۹۷	۲۵۹	۰/۰۰۰	۳/۲۰۳۲۱	۳/۰۵۸۵	۳/۳۴۷۹
کل	۴۹/۴۹۱	۲۵۹	۰/۰۰۰	۳/۲۴۵۴۳	۳/۱۱۶۳	۳/۳۷۴۶

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

با توجه به نتایج آزمون t تک نمونه‌ای همان‌طور که در جدول (۶) مشاهده می‌شود سطح معناداری برای تمام گویه‌های اقتصادی ۰/۰۰۰ به دست آمده که از سطح معناداری استاندارد (۰/۰۵) کمتر می‌باشد؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که با احتمال ۹۵ درصد از نظر پاسخ‌دهندگان، عوامل اقتصادی کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان تأثیر معنی‌داری دارند. سطح درآمد در بخش‌های غیرکشاورزی نسبت به بخش کشاورزی در منطقه مورد مطالعه کاملاً محسوس است. وضعیت اقتصادی افراد از مشاغل غیرکشاورزی بهبود خواهد یافت.

جدول شماره (۷) نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای برای عوامل محیطی کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی

روستائیان

تفاوت در سطح فاصله اطمینان ۹۵	تفاوت میانگین‌ها		سطح معناداری	درجه آزادی	T	ابعاد
	پایین‌ترین	بالا‌ترین				
۳/۲۹۹۱	۳/۰۶۲۵	۳/۱۸۰۷۷	۰/۰۰۰	۲۵۹	۹۴۳/۵۲	کیفیت محیط
۳/۳۱۸۹	۲/۹۷۴۶	۳/۰۹۶۷۷	۰/۰۰۰	۲۵۹	۴۹/۹۲۴	کیفیت مسکن
۳/۲۴۴۴	۳/۰۳۳۱	۳/۱۳۸۷۷	۰/۰۰۰	۲۵۹	۵۸/۵۰۵	کل

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

با توجه به نتایج آزمون t تک نمونه‌ای همان‌طور که در جدول (۷) مشاهده می‌شود سطح معناداری برای تمام گویه‌های محیطی ۰/۰۰۰ به دست آمده که از سطح معناداری استاندارد (۰/۰۵) کمتر می‌باشد؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که با احتمال ۹۵ درصد از نظر پاسخ‌دهندگان، عوامل محیطی کارآفرینی غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان تأثیر معنی‌داری دارند؛ بنابراین، ایجاد چنین شرایطی، محیط روستا را تبدیل به فضای جذاب برای زندگی روستائیان و محیط کار و تلاش برای افزایش تولید و بهره‌وری اقتصادی می‌نماید.

(۵) نتیجه‌گیری

کارآفرینی ابزاری برای تحقق برنامه‌های اشتغال‌زایی، عامل ترغیب و تشویق سرمایه‌گذاری، ایجاد و گسترش بازارهای جدید، عامل تحریک و ساماندهی منابع و استفاده اثربخش از آن، ترکیب و مهیا کردن عوامل تولید و فقرزدایی است. بر این اساس، توسعه کارآفرینی می‌تواند زندگی افراد و جوامع کارآفرین را از ابعاد گوناگون تحت تأثیر قرار داده و در کیفیت آن مؤثر باشد. در تحقیق حاضر عوامل مؤثر کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان با استفاده از آزمون کای اسکور و t تک نمونه‌ای تحلیل شدند. برای اولویت‌بندی عوامل اجتماعی از شاخص‌های رضایت از دسترسی‌ها، ماندگاری جمعیت، مشارکت اجتماعی، سرمایه‌های اجتماعی و بهزیستی فردی استفاده شد میانگین تغییرات اجتماعی برابر با ۳/۲۵ است

که نشان می‌دهد عوامل اجتماعی از وضعیت مطلوبی برخوردار می‌باشند. در بعد اقتصادی، از شاخص‌های کیفیت درآمد، عدالت اقتصادی و کیفیت اشتغال استفاده شد که میانگین تغییرات اقتصادی برابر با ۳/۲۱ می‌باشد که این امر نشان می‌دهد که عوامل اقتصادی از وضعیت مطلوبی برخوردارند و برای اولویت‌بندی عوامل محیطی از شاخص‌های کیفیت محیط و کیفیت مسکن استفاده شد که میانگین تغییرات محیطی با ۳/۲۲ نشان‌دهنده این است که عوامل محیطی از وضعیت مطلوبی برخوردار می‌باشند. بر اساس اطلاعات گردآوری شده در خصوص ابعاد سه‌گانه (شامل ۵۲ گویه) کارآفرینی فعالیت‌های غیر کشاورزی در ارتقا کیفیت زندگی روستائیان از دیدگاه سرپرستان خانوارها، بر اساس آزمون t تک نمونه‌ای و بر اساس حد متوسط امتیاز گویه‌ها نشان داد که سطح معناداری محاسبه شده در تمامی ابعاد کمتر ۰/۰۵ است بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که عوامل اجتماعی، اقتصادی و محیطی کارآفرینی غیر کشاورزی در ارتقا کیفیت زندگی روستائیان تأثیرگذار بوده است. همچنین یافته‌های تحقیق نشان داد که از نظر سرپرستان خانوارها، عوامل اجتماعی کارآفرینی غیر کشاورزی با میانگین ۳/۲۵ بیش‌ترین تأثیرگذاری را در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان داشته و پس از آن به ترتیب عوامل محیطی و عوامل اقتصادی کارآفرینی غیر کشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان تأثیر داشته‌اند.

۶ منابع

- رضوانی، محمدرضا، شکیب، علیرضا و منصوریان، حسین، (۱۳۸۷)، ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ۸، شماره ۳۰ و ۳۱، صص ۵۹-۳۵.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، سجاسی قیداری، حمداله و رضوی، سیدحسن، (۱۳۸۹)، راهبردهای توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی: مطالعه موردی روستاهای شهرستان خدابنده، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۳، شماره ۵۱، صص ۲۹-۱.
- سازمان برنامه و بودجه، (۱۳۸۸)، مجموعه اسناد ملی توسعه در برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، اسناد توسعه ویژه (فرابخشی)، جلد دوم، تهران، ص ۳۸۴.
- سجاسی قیداری، حمدالله، خوب، شادی، حسینی کهنوج، سیدرضا و مرادی، کبری، (۱۳۹۷)، اثرات تنوع‌بخشی اقتصاد روستایی بر تاب‌آوری معیشت روستائیان در دهستان رادکان شهرستان چناران، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۷، شماره ۲۴، صص ۷۰-۴۱.
- سجاسی قیداری، حمدالله، شایان، حمید و نوربخش رزمی، زهرا، (۱۳۹۴)، تحلیل نقش کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان مورد: روستاهای بخش شاندیز شهرستان بینالود، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی. سال ۴، شماره ۲، صص ۷۶-۵۵.
- شاهرخی ساردو، صالح و نوری‌پور، مهدی، (۱۳۹۴)، بررسی وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در مراکز دهستان‌های شهرستان جیرفت، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۴، شماره ۲، صص ۴۰-۱۹.
- غفاری، غلامرضا، حسین و کریمی، علیرضا، (۱۳۹۰)، بررسی رابطه بین صنعت و کیفیت زندگی - مقایسه موردی مناطق روستایی شهرستان قروه، مجله توسعه روستایی، سال ۳، شماره ۱، صص ۲۴-۱.

- غنیان، منصور، خانی، فضیله و بقائی، لیلا، (۱۳۹۰)، ارزیابی فضای کارآفرینی در گردشگری روستایی - مطالعه موردی: منطقه اورامان، پژوهش‌های روستایی، سال ۲، شماره ۳، صص ۹۹-۱۲۳.
- فرجیسبکبار، حسنعلی، صادقلو، طاهره و سجاسی قیداری، حمدالله، (۱۳۹۰)، سنجش کیفیت زندگی در مناطق روستایی: مطالعه موردی دهستان آغ بلاغ، زنجان، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۴، صص ۲۷-۴۸.
- قمبرعلی، رضوان، آگهی، حسین، علی بیگی، امیرحسین و زرافشانی، کیومرث، (۱۳۹۳)، حمایت‌های ضروری در جهت توسعه کارآفرینی، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، سال ۱، شماره ۲، صص ۷۵-۹۰.
- کاظمی‌راد، زهرا و پاپزن، عبدالحمید، (۱۳۹۰)، پیش‌بینی میزان موفقیت کارآفرینان روستایی شهرستان کرمانشاه با استفاده از تحلیل شبکه عصبی مصنوعی (ANN)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۱، شماره ۱، صص ۱۷-۲۵.
- نتایج سرشماری نفوس و مسکن، (۱۳۹۵-۱۳۵۵)، سازمان برنامه و بودجه، تهران.
- نجارزاده، محمد و رضوانی، محمدرضا، (۱۳۸۷)، بررسی و تحلیل دانش زمینه‌ای روستائیان در کارآفرینی در فرآیند توسعه نواحی روستایی: مطالعه موردی دهستان برآن جنوبی شهرستان اصفهان، نشریه توسعه کارآفرینی، سال ۱، شماره ۲، صص ۱۶۱-۱۸۲.
- Chowdhury, M.S, (2007), **overcoming Entrepreneurship Development Constraints: the Case of Bangladesh**, Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy, Vol. 1, No 3, pp: 240-251.
- Gürol, Y. and N. Atsan, (2008), **Entrepreneurial Characteristics among University Students and Training in Turkey**, Education and training, Vol. 48, Issue. 1, pp: 25-38.
- Imedashvili, et al. (2012), **Rural entrepreneurship**, rural areas in Sweden, Småland region, entrepreneurship process, pp: 1-62.
- Matondi, P.B, (2013), **Scope for Empowering Women through Entrepreneurial Development in the Fresh Fruit and Vegetable (FFV) Sector in Zimbabwe**, Investment Climate and Business Environment Research Fund (ICBE-RF), Dakar, January 2013, pp.85.
- Nandanwar, K.P, (2011), **Role of Rural Entrepreneurship in Rural Development**, Research Paper, International Referred Research Journal, Vol II, Issue26, pp: 8-17.
- Nillson, J. (2006), **Social Capital and Quality of life in the old Age**, Journal of Aging and Health, Vol 18, NO 3, pp. 34-419.
- Saxena, S. (2012), **Problems Faced By Rural Entrepreneurs and Remedies to Solve It**, IOSR Journal of Business and Management (IOSRJBM), Vol. 3, Issue 1, pp.25-26.
- Sherief, S. R, (2005), **Entrepreneurship as an economic force in rural development**, Africa Economic Analysis.pp.4, www.Africa Economic Analysis. Org.
- Tariq Khan, M. Ahmed, S. and M. Ali, (2012), **Entrepreneurship Development: One of the Ways of Rural Development through Rural Human Resource Development**, International Journal of Business and Behavioral Sciences, Vol. 2, No.8, pp. 14-23.
- Wang, C. Kane, R. Xu, D. and Meng. Q. (2015). **Health literacy as a moderator of health-related quality of life responses to chronic diseaseamong Chinese rural women**. BMC Women's Health, 15 (34), pp. 1-8.
- Yi, J. Zhong, B. and Yao, S. (2014). **Health-related quality of life and influencing factors among rural left-behind wives in Liuyang, China**. BMC Women's Health, 14 (67), pp 1-6.